

צו החיים

(על דבר „אאותנויה“)

„אאותנויה“ (מלה יונית) מובנה לסלק חבלי המיתה. במלה זאת תסומן התאמצות הרופא להסיר היסורים מעל ההולך למות. אמצעים לזה: סממנים לחסר המעיקים ולהחלישם, להעלים מן החולה קרבת מיתתו, ועוד כהנה. אסור לרופא לקרב מיתתו של החולה גם באותו מצב היאוש, אשר המיתה תחשב להחולה לגאולה ופדות מיסוריו.

בעיה זו אשר החברה מתלבטת בה זה עשרות בשנים מבלי לקבל עליה תשובה ברורה, ואשר נעשית אקטואלית בזמן האחרון על ידי המקרים המעציבים שקרו כתוצאה מן המלחמה והשוואה האיומה שהביאו על שארית הפליטה מחלות קשות, התמוטטות עצבים וכאון נפשי. עלינו לתת אוזן קשבת לשמוע מה היא דעת התורה, ספרות ההלכה והפוסקים ומוסר היהדות בשאלה כאובה ועדינה זו.

א. עצם השאלה, לקרב מיתתו של החולה הנוטה למות, באמצעות מעשה או על ידי „שב ואל תעשה“ כבר נדונה בהרחבה בספרות ההלכה. במשנה (שבת קנ"א) „אין מעמצין (מסגירין עיניו) את המת בשבת, ולא בחול עם יציאת הנפש (תיכף ליציאת הנפש, דשמא רק נתעלף), והמעמץ עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים“, והטעם (רש"י) דבטורת מועט מקרב מיתתו. ובברייתא (מסכת שמחות פרק א') המשילו את זה „לגר שכבה והולכת, אדם מניח אצבעו עליה מיד כבתה“. וכן פסק בשלחן ערוך (יורה דעה סימן של"ט), והרמב"ם הוסיף „אלא ישהה מעט שמא נתעלף. „וטעמא דמילתא (מסכת שמחות בראשו) „דגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו“. לימוד מפורש על הגדרה זו „גוסס הרי הוא כחי לכל דבריו“ לא מצינו בתלמוד, והיטב דיבר בזה הנהלת יעקב, שאנו לומדים את זה מסתירת הכתובים שהקשי שם בפתיחת מסכת שמחות „כתוב אחד אומר, ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור, משמע דמכת בכורות היתה בחצי הלילה, ושוב כתוב, ביום הכותי כל בכור, משמע שההכאה היתה ביום? ויישבו שם בברייתא, דמחצות היתה נפשם מפרפרת בהם עד הבוקר, ובבוקר מתו“, ואם נאמר שהגוסס הרי הוא כבר כמת, איך טמא ה' בעצמו לבכורי מצרים (ראה סנהדרין ל"ט ותוספות שם)? אלא ודאי דגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו. ויש לעורר לכאורה על הבטוי „כחי לכל דבריו“, מדברי הטור בשם רבינו מאיר מרוטנבורג, מי שאמרו לו ראינו בנך או אחיך גוסס לפני שלשה ימים צריך להתאבל עליו, ומקורו מגמרא (גיטין כ"ח) „רוב גוססין למיתה? אבל הדבר פשוט, שאלה הם שני דברים נפרדים, כל זמן שהוא גוסס עדיין באמת נחשב כחי לכל דבריו, לענין גיטין וקדושין וכו', אלא דרוב

גיוססין אינם שבים לבריאותם ומתים, לכן צריך להתאבל עליהם אחרי שלשה ימים. עקרו של דבר זה נאמר לאסור ליגע בגוסס שמא על ידי זה יקרב מיתתו, אם הדבר נוגע לטובת הנשאר בחיים, כגון שימנע קלקול של סרחון וכו'. איך הדין אם רוצים לעשות את זה לטובת הגוסס לקצר יסוריו?

בשלטי הגבורים (מועד קטן פרק ג' מובא ברמ"א סימן של"ט) אסר מטעם המובא למעלה, מה שקצת אנשים נהגו כשאחד גוסס ואין הנשמה יכולה לצאת ששומטין הכר מתחתיו שימות במהרה, שאומרים שיש במיטה נוצות של עופות שיגורמים לנפש שלא תצא, והביא שם מספר חסידים (סימן תשכ"ג) אם היה איש גוסס ואין הנשמה יכולה לצאת עד שישמוהו במקום אחר, אל יזיזהו. וכתב עוד, אם היה איש גוסס, והיה קרוב לאותו בית אחד חוטב עצים ואין הנשמה יכולה לצאת, מסירים את החוטב משם. ואין בזה סתירה, כי בודאי לעשות מעשה בידיים שיגרום לעכב את יציאת נשמתו, כגון לחטוב עצים שם כדי שתתעכב הנשמה או להשים מלח על לשונו וכו' שלא ימות מהרה, ודאי אסור שזה גורם צער לגוסס. אבל אלה הדברים מותר להסירם באופן שלא יגע בגוסס. ומפורש יותר בחכמת אדם (כלל קנ"א), „אסור לגרום שימות מהרה, אף על פי שהוא גוסס זמן ארוך ויש צער גדול לו וקרוביו. נמצינו למדין מזה שאסור לתת לחולה הנוטה למות סממנים הממיתים אותו, גם אם החיים גורמים לו צער גדול, שזה כמו שופן דמיון. אמנם לפי הדברים האמורים למעלה היה אפשר לחלק בין עושה מעשה בידיים שאסור, ובין שב ואל תעשה, דהיינו למנוע מן החולה שירות רפואי וכדומה, כדי לקרב מיתתו שיקל על החולה את יסוריו הנוראים.

ב. תשובה שלימה על שאלה עדינה זו אנו מוצאים בתלמוד ערוך (ברכות דף י' בעובדא של חזקיה המלך. מסופר עליו (ישעיה ל"ח), „בימים ההם חלה חזקיה למות, ויבא אליו ישעיה בן אמוץ ויאמר אליו, כה אמר ה' צי לביתך כי מת אתה ולא תחיה“, מאי כי מת אתה ולא תחיה? מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא. אמר לו מאי כולי האי? אמר משום דלא עסקת בפריה ורביה. אמר לו משום דחזאי ברוח הקדש דנפקי מנאי בנין דלא מעלי, אמר לו בהדי כבשי דרחמנא למה לך? מאי דמפקדת עבדת, ומאי דניחא קמי קודשא בריך הוא ליעבד, אמר ליה השתא הב לי ברתא דידך, אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפק מינן בני דמעלי, אמר לו כבר נגזרה עליך גזרה, אמר לו בן אמוץ כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא (דוד המלך), אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתוואש עצמו מן הרחמים, שנאמר: „הן יקטלני לו איתל“. והלא דברים קל וחומר, ומה התם גבי חזקיה המלך שהכתוב העיד עליו „חלה חזקיה למות“, והקדוש ברוך הוא שלח על ידי נביאו ישעיה „מת אתה ולא תחיה“, ובודאי היה לו להתייאש מחייו, שכבר נאמר (במדבר כ"ג), „לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם, ההוא אמר ולא יעשה דבר ולא יקימנה?“ עם כל זה לא נתייאש מן הרחמים אלא התפלל שיחיה, וכאשר באמת נוספו על שני חמש עשרה שנה, מכל שכן בחולה דעלמא שאין אנו יודעים באמת האם נגזר דינו למות, ואף אם הרופא ישפוט בדעתו שאין תרופה לכחלתו, לא מבעיא רופא יחידי בודאי יש לתלות שטועה בדעתו, ואולי אינו מסוכן כל כך, אלא אפילו אם יחליטו כן רופאים הרבה, ומצינו שהרופאים נאמנים אף לגבי אסורים החמורים. כגון שבת ויום הכפורים שמחללים אותם על פיהם,

היינו מטעם פקוח נפש, בפעולת הרפוי, לרפאות את החולה ולהחיותו להחלימו ולחזקו, אבל לא להמיתו, שאין בזה מצוה של שמירת הבריאות אלא היפוכו. ובכל אופן הלא אפשר שיבריא, ומי עלה לרקיע ומי בא בסוד ה' לידע האם באמת נגזר דינו למות. ומכל שכן שראינו מעובדא של חזקיה המלך שגם אם ה' צוה בפי נביאו שימות החולה, אסור לו להתייאס מן הרחמים שיחיה. ואל תשיבני „אין מוכרין מעשה ניסים“? כי חזקיה המלך לא ידע שיעשה לו נס. וגראה מדברי הגמרא, שיש חיוב הנלמד מתוך הפסוק „הן יקטלני לו איחל“ לקוות ולצפות לישועה. ובפרט שאנו רואים בחוש, גם הרופאים מודים בזה, והנסיון מעיד כי אחוז מסויים מן החולים שנדונים על פי חכמת הרפואה הטבעית הנודעת כעת ומוכרים לחסר־תקוה להישאר בחיים, יש אחוז מסויים שחוזר לאיתנו מסיבה בלתי ידועה לנו, וגם חכמת הרפואה מתפתחת מיום ומשעה לשעה, חדשים לבקרים מתגלות תרופות לרפאות חולים שנדונו לפני זה למות, אם כן לא מביא שאסור לקרב מיתחו, אלא מחוייב בכל אופן לחפש ולבקש רפואות וסמים לרפאותו ולהחיותו, אף אם כפי דעתו מאריך רק יסוריו ולא חייו, כי צריך לקוות ולצפות לישועת ה' עד נשיחתו האחרונה — הן יקטלני — לו איחל!

ג. פוק חזי כמה יגיעות יגעו וכמה טרחות טרחו ושקדו חכמים בענין הלנת המת, בסערה שהתחוללה לפני מאה וחמשים שנה בערך כאשר כמה מתחדשים פקפקו על איסור הלנת מתים, מדוע לא נחוש שמא נתעלף וחי הוא עדיין, כאותה עובדא של מסכת שמחות (פרק ח') באחד שפקדו על קברו ומצאוהו חי והוציאוהו מקברו וחי אחר כך כ"ה שנה והוליד ה' בנים (ראה בטור), אם כן היה לנו לחוש לספק פקוח נפש ולהמתין עם הקבורה עד שעת עכול המבואר במשנה (סוף נדה) „הזב והזבה והנדה והיולדת והמצורע שמתו מטמאין במשא עד שימוק הבשר, כי גזרה שמה רק נתעלפה, ואם נמוק הבשר אז הוי מת ודאי, ולמה לא נחוש לזה? וביאר הגאון בעל חתם סופר (יורה דעה של"ח) כי הן אמת דלהמונים אין הפרש בין צורתו ושכבו קודם יציאת נשמה ובין כמה שעות אחריו עד התחלת סימני עכול, ואם כן משעת עלוף עד שעת עכול שהוא לפעמים יום או יומיים אין שום היכר להמונים, אבל לבקיאים ומבינים בדבר, כמו אנשי החברא קדישא והמתעסקין שעומדים עליו בשעת יציאת נשמה, ויש להם הסימנים המקובלים בידם, והוא הרגש כל שהוא בדפיקה ידועה, או שיעור המבואר בתורה „כל אשר נשמת רוח חיים באפיו“ שהכל תלוי בנשמת האף (מסכת יומא פ"ח, רמב"ם ושו"ע), אז הוא מת בודאי. (דכירנא כד הוינא טליא שמעתי שפעם אחת נתנה עיריית בראדי בגאליציה צו שלא לקבור שום מת תוך מ"ח שעות לפטירתו, והיתה מבוכה גדולה בקהילה שזה נגד דין התורה שאסרה הלנת המת, ושלחו את הגאון רבי שלמה קלוגר שישתדל לפני שר העיר לביטול הגזירה, כאשר בא הגאון אל השר אמר לו השר, גם אני כמוכם מעריך את הספר הקדוש התנ"ך, אמנם תראה לי באיזה מקום כתוב חיוב קבורה באותו יום, הוציא הגאון ספר תהילים והראה לו „תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא“, הדבר הוטב בעיני השר ונתבטלה הגזירה). ועל ההוא עובדא דמסכת שמחות, כתב החתם סופר „זהו מקרה בעלמא ממקריים רחוקים א' לאלף שנים שיקום אחרי נפלו וביטול נשימתו, ואפילו מיעוטא דמיעוטא לא הוי, כמו שמצינו מעשים ומקרים נפלאים מחוץ להיקש שכלי וטבעי ואינו נכנס

בגדר חוששין למיעוט". וזהו כשמת ממש, ואין נשמת רוח חיים באפיו, אמנם כל זמן שהוא חי ועוד בו נשמתו, חיובא רמיא עליו ועל קרוביו ועל כל אחד מישראל לעשות התאמצויות והשתדלויות לבקש רחמים ולעסוק ברפואות אולי יזכה להיות מהמיעוט שאינם מתים מאותו חולי המוסכם אצל חכמי הרפואה לחסרת־קוה.

ד. לכאורה יש להעיר על הדברים שכתבנו למעלה מדברי המדרש (רבה בראשית פל"ד) „ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, אך, להביא את החונק את עצמו, יכול כשאול (שאמר לנערו שלוף חרבך ודקרני בה, שהפיל עצמו בחרב שלא יתעללו בו הפלשתים)? ת"ל אך". וכן מבואר בפוסקים (שלחן ערוך יורה דעה שמ"ח) שאם ממית עצמו שירא לבא לידי ענויים גדולים כדרך משפטי האינקוויזיציה של הגויים בימי הביניים שרי להרוג את עצמו. ומה לי אם היסורים נגרמים על ידי עכו"ם או יסורי מחלה? ואולי היה מקום לשפוט מזה לכל הפחות שהוא בעצמו יוכל להימלט מיסוריו על ידי שימית עצמו בסם, וממילא נוכל לדון בזה גם על הרופא שיעשה כן בשליחת החולה?

כמה תשובות בדבר; חדא, מי יימר דשרי לעשות כן, המדרש לא קאמר רק שאין לו דין של מאבד עצמו לדעת, שהיא „עבירה שאין למעלה הימנה, וחמור מכל חייבי כריתות שבתורה, שיצרו מתגבר עליו לתאוה או כעס וכיוצא בו, ואחרי כן יכול לחזור בתשובה, אבל זה שאבד עולם מלא בידיו, כי בשביל יחיד נברא העולם, ועושה מעשה שאין ספוק בידו לעשות תשובה, ולכן אין מתעסקים עמו לכל דבר" (ראה יורה דעה שכ"ח), וזה שהרג עצמו בכדי שינצל מיסורי עכו"ם אין לו דין זה ואינו חמור כל כך, לפי שיש לו קצת התנצלות, אבל עבירה היא מכל מקום לעשות כן. ושאל שאני שידע בודאי שימות, שאמר לו שמואל „מחר אתה ובניך עמי", והגם כי הוכחנו למעלה מעובדא דחוקיה המלך שאף באופן זה שידוע בודאי שימות אל ימנע עצמו מן הרחמים? כאן שנגע הדבר לכבוד מלך ישראל שלא יתעללו בו הפלשתים, זה כבודו של עם ישראל כולו, לא נחשב לחטא כל כך, אבל אחרים, גם אם אויביו יקיפוהו וחרב חדה מונחת על צוארו, אסור לטרוף נפשו, ולא ימנע עצמו מן הרחמים, כי ה' ברחמיו יציל בחסדו גם הלקוחים למות ומטיס להרג, כפי שהוכיחו בניסיון עובדות רבות.

וראה בדעת זקנים מבעלי התוספות (פרשת נח) שהביא שני פירושים בדברי המדרש האם אדם רשאי לחבול בעצמו בשעת השמד, ומעשה ברב אחד ששחט הרבה ילדים בשעת השמד כי היה ירא שיעבירום על הדת, והיה שם רב שני שכעס עליו וקראו רוצח, וזה לא היה חושש, אמר השני, אם כדברי יהרג אותו רב במיתה משונה, וכן היה, שתפסוהו עכו"ם והיו פושטים עורו ונותנים חול בין עור לבשר רח"ל, ואחר כך נתבטלה הגזירה, ואם לא שחט את התינוקות היו נצולין. (ראה במסכת גיטין דף נ"ו בילדים וילדות שנשבו לקלון, ובסוף כתובות במעשה דההוא כובס). היוצא לנו מכל זה שעיקר הספק שלהם היה רק בנדון שלהם שרצו הגויים להעבירם על הדת מתוך יסורים נוראים, ולהביאם לידי כפירה ושמד, וחושש בנפשו שלא יוכל לעמוד בניסיון, או באופן שנשבו לקלון, וגם בנדון זה הדבר שנוי במחלוקת ואין היתר על זה מצד הדין, יש רק לימוד זכות קצת לאלה שעשו מעשה. בשאלות ותשובות בשמים ראש שהדפיס הרב רבי שאל רב בפרנקפורט

דאדר וייחסו להרא"ש — ואשר יצאו נגדו עוררים כי לא הרא"ש חכרם — מביא בסימן שמ"ה שאם איבד את עצמו לדעת מתוך רבוי צרותיו דאגות ויסורים או עוני גמור, אין לו חטא ודין של מאבד עצמו לדעת עיי"ש, אכן בספר הר אבל בענף אחד עשר ספקק על דבריו וכתב דלאו גושפנקא של הרא"ש חתים עלה. וגם בשו"ת התם סופר באבן העזר ח"ד סימן ס"ט כותב דבלי ספק הוא עון פלילי, צא ולמד מרבי חנינא בן תרדיון (מסכת עבודה זרה דף י"ח) שאף על פי שהיה מיצר מאד ומיתתו טוב לו מחייו, שהרי האיטפקלטור שקירב מיתתו בסילוקין של ספוגי צמר זכה לחיי העולם הבא, מכל מקום הוא עצמו לא פתח פיו שיכנס האש בו, ואמר „מוטב שיטלנו מי שנותנה ואל ישלוט הוא בעצמו“, וכותב הלאה „ובזה נזדייף ספר בשמים ראש סימן שמ"ה, ומוכח דאפילו המיצר מכל מקום רוצח הוא ומת ברשעו“, הרי שגדולי הפוסקים דחו הנחה זו בכלל מההלכה.

ה. אבל בבעיה שלנו נהפוך הדבר, גם אלו היה ברור לנו הדבר — בנגוד למה שהוכחנו למעלה מחזקיה המלך, ומעובדות ומקרים שישנה רפואה גם למחלות חסרות־תקוה — ולא היה לנו שום ספק כי החולה לא יאריך ימים, יש גם כן ערך גדול לחיי שעה שלו; שהרי הוא יכול לסגל מצוות ומעשים טובים במשך השעה הזאת, לחזור בתשובה, לעשות צדקה וחסד, וכבר אמרו חכמים (מסכת עבודה זרה דף י"ז) „יש קונה עולמו בשעה אחת“, ותנן (מסכת אבות פרק ד' משנה י"ז) „יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי העולם הבא“. ואת הדין המבואר במסכת יומא (דף פ"ח) דמפקחין את הגל ומחללין את השבת להצלת נפשות אפילו לחיי שעה, שאם אנו יודעים בטוח שאחרי הצלתו באמצעות חילול השבת לא יחיה רק שעות ספורות, גם כן מותר לחלל עליו השבת, ונקבע להלכה (רמב"ם הלכות שבת פרק ב', שלחן ערוך אורח חיים סימן שכ"ט), והסביר המאירי (שם ביומא) מפני שיש תועלת בהיי השעה שלו שיכול לעשות תשובה ומעשים טובים. ויש ליישב בזה את הפליאה כי בתרגום אונקלוס על הפסוק (ויקרא י"ח) „ושמרתם את חוקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם“ מפרש התרגום „ויחי בהון להיי עלמא“, שאין לו מובן, כי האונקלוס מפרש פשוטו של מקרא, אכן לפי זה נכון, כי אנו לומדים מהפסוק וחי בהם — ולא שימות בהם“ (שם ביומא) שאפילו לחיי שעה מפקחין, ורוצה התרגום לבאר את הסברא, מכיון שבאותו חיי שעה הוא יכול לסגל לעצמו חיי עולם, לעשות מעשים טובים, ויחי בהון לחיי עלמא, כי יש קונה עולמו בשעה אחת. ולפי זה בודאי שחייבים להשתדל ברפואות חולה אנוש כדי להאריך את שעותיו, כי יש קונה עולמו בשעה אחת.

ו. אמנם לפי סברא זו יוצא שאם הוא במצב נפשי או רוחני כזה שאין בכחו או באפשרותו לעשות מצוות ומעשים טובים אין כאן דין של הצלה, לפי הסברו של המאירי הנ"ל, ובנדון כזה כגון: חולי רוח אולי יש מקום להתיר להקל יסוריו על ידי קרוב מיתתו, מאחר שבין כך הוא לא יוכל לעשות מצוות ומעשים טובים בשעותיו שיוסיפו לו? כבר ביאר הגאון בעל חפץ חיים במשנה ברורה (אורה חיים סימן שכ"ט) כי דברי המאירי הם רק לטעמא בעלמא, אבל אינם יסוד להלכה, כי לדינא אין ההצלה תלויה כלל בקיום המצוות, שאין הטעם של הצלה כי דחינן מצוה אחת (שמירת שבת) בשביל קיום הרבה מצוות אחרות, כפי שיוצא מהסברו של המאירי, אלא התורה צוותה לדחות כל המצוות בשביל חיים של ישראל,

כפשוטו של המקרא, „ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם — ולא שימות בהם“, וכמו שכתב הרמב"ם (פרק ב' מהלכות שבת) „שאינ משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם“. יוצא שאנחנו חייבים לדחות את כל המצוות בשביל להאריך ימיו של אדם מישראל, אפילו לשעה, ואפילו אם הוא במצב נפשי ורוחני כזה שאין לו שום אפשרות או הבנה לקיים מצוות. ועל אחת כמה וכמה שאין רשות למישהו או אפילו לו לעצמו לקצר שנות חייו או שעותיו. ז. ונקודה נפלאה זו שביצרנו למעלה מתבטאת היטב בדברי התורה ולשון חכמים מרפא (בבא קמא דף פ"ה) על הכתוב (שמות כ"א) „ורפא ירפא — תנא דבי רבי ישמעאל מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות“. ובהלכה (שלחן ערוך יורה דעה סימן של"ו) „נתנה התורה רשות לרופא לרפאות, ומצוה היא, ובכלל פקוח נפש הוא, ואם מנע עצמו הרי זה שופך דמים“. והעירו כל הפוסקים על סתירת הלשון שמתחילה אומר „רשות לרופא לרפאות“ יוצא שהוא רק רשות, ואחר כך מסיים השלחן ערוך „מצוה היא, ובכלל פקוח נפש הוא“? עיין בטורי זהב שעמד בזה. (ב"ת, יד שאול, ועוד). ואשר אנכי אחזה בזה, כי השקפת התורה וחכמינו הקדושים בקשר לפעולת הרופא ותפקידו אחרת היא לגמרי מהשקפת זולתנו. לפי השקפת התורה אין החולה נמסר לגמרי לרשותו של הרופא לעשות בו כטוב בעיניו וכפי שיראה בחכמת הרפואה שלו לתועלת החולה, שיפול הספק; באם הרופא רואה לנכון להמית את החולה כדי להצילו מיסוריו ולגאלו ממכאוביו האיומים, האם רשאי הוא לעשות את זה? אנו מאמינים „אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש“, הוא מחי ומסי, מחצתי ואני ארפא, ובאם נחלה האדם או נתנה התורה רשות לרופא לרפאות, אך ורק לטפל ברפואתו כפי חכמתו, אמנם רשותו של הרופא מוגבלת אך ורק לטפל ברפואתו, ולא יותר. ובאם אינו יכול לרפאותו, כי לפי דעתו מחלה אנושה היא, באותו רגע פסקה רשותו של הרופא, נתנה התורה רשות לרפאותו ולא להמיתו, אף אם חושב הוא לתועלתו ולטובתו של החולה או של אלו הנשארים בחייתו, אסור לו לעשות כן, כי סמכותו מוגבלת לטפל רק ברפואתו, ואם הרופא נותן לו סמים להמיתו, הנה הוא רצחו נפש, אשר לא נתנה לו התורה רשות על זה. ואם לא יכול לרפאותו, אז יסלק ידו ממנו, וה' ישלח לו עזרו ומקדש באיזה אופן שהוא, אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש. וגם אם החולה בעצמו מתחנן להזריק לו רעל להחיש מיתתו, אינו רשאי, ועל זה אמרה התורה „ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש“, ועל כגון דא אמרו חכמינו במסכת אבות על כרוחך אתה חי!